

Iwona Potoczna

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

PROBLEM BEZROBOCIA NA WROCŁAWSKIM OBSZARZE METROPOLITALNYM – WYBRANE ASPEKTY

1. Wstęp

Skala zagrożenia problemem bezrobocia w układzie metropolitalnym Wrocławia, położonym w południowo-zachodnim makroregionie Polski, jest zróżnicowana przestrzennie. Celem referatu jest opracowanie diagnozy wybranych zagadnień dotyczących aktualnej sytuacji na rynku pracy wrocławskiego obszaru metropolitalnego. W artykule przedstawiono przyczyny zaistnienia bezrobocia na tak wysokim poziomie na badanym obszarze. Analizie poddano informacje o bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy według wieku, wykształcenia, płci i stażu pracy. Wskazano czynniki, które powodują spiętrzenie problemów na Dolnym Śląsku, oraz reakcje ludzi na utratę pracy. Dane statystyczne pochodzą z roczników statystycznych GUS z lat 1999-2004.

W latach 90. na Dolnym Śląsku ukształtowało się wysokie bezrobocie. Przyczyną tego zjawiska był splot czynników wywodzących się generalnie z socjalistycznej przeszłości oraz z zapoczątkowanej w 1989 r. transformacji systemowej gospodarki. W krótkim okresie doprowadziło to do zmniejszenia zapotrzebowania na zasoby pracy ze względu na obniżenie rozmiarów działalności wytwórczej w kraju. Było to skutkiem obniżenia wewnętrznego popytu na dobra i usługi, zmniejszenia możliwości eksportowych, ograniczenia sprzedaży krajowych produktów o niskiej jakości i zastępowania ich dobrami z eksportu.

W tym okresie rozpoczęły się procesy marnotrawstwa zasobów oraz restrukturyzacji i ograniczania lub likwidacji tych segmentów gospodarki o najwyższym stopniu nieefektywności, które nie miały szans działania w konkurencyjnym otoczeniu. Łączyło się to ze znacznymi redukcjami zatrudnienia.

Problem bezrobocia dotyczy całego kraju, zatem także obszarów metropolitalnych, przez które rozumiemy gęsto zaludnione tereny składające się z kilku bądź

kilkunastu miast satelitarnych¹, położonych blisko znaczącego centrum miejskiego, zwanego metropolią, i połączonych z nim więzami funkcjonalnymi i ekonomicznymi. Miasto czy też miasta centralne obszaru metropolitalnego tworzą tzw. *hub* (centrum rozrządowe całego obszaru), przez który przebiegają wszystkie linie komunikacyjne.

Proces metropolizacji przestrzeni jest związany z szybkim wzrostem znaczenia dużych układów miejskich we współczesnej gospodarce. Wrocławski obszar metropolitalny jest położony w województwie dolnośląskim, które powstało w ramach transformacji ustrojowej w Polsce w 1999 r. Jego centralnym ośrodkiem jest metropolia wrocławska. Województwo to jest położone w południowo-zachodniej części Polski. Graniczy ono z Czechami od południa, Niemcami od zachodu, z województwami lubuskim i wielkopolskim od północy oraz z województwem opolskim od wschodu. Pod względem powierzchni, wynoszącej 19 948 km², zajmuje siódme miejsce w kraju. Rola regionu otaczającego metropolię, w którym ona funkcjonuje, bardzo często sprowadza się do pełnienia przez niego funkcji zaplecza rekreacyjnego, natomiast bezpośrednim i jednocześnie bliskim sąsiadem w sensie zarówno ekonomicznym, jak i społecznym stać się może inna metropolia, nierzadko oddalona o setki kilometrów [Gorzela, Jałowiecki 2000, s. 18].

Wrocławski obszar metropolitalny składa się z miasta Wrocławia oraz powiatów: milickiego, oleśnickiego, oławskiego, średzkiego, trzebnickiego, wołowskiego, wrocławskiego oraz strzebińskiego.

2. Charakterystyka rynku pracy układu metropolitalnego Wrocławia – wybrane zagadnienia

Podstawowych informacji dotyczących ludności dostarczają spisy, które przedstawiają stan i strukturę ludności w jednym momencie na terenie całego kraju oraz naświetlają związki zachodzące między poszczególnymi rodzajami badanych cech.

Przez aktywność zawodową rozumie się uczestnictwo w procesie produkcji społecznej, wykonywanie pracy przynoszącej dochód. Ludność aktywna zawodowo to wszyscy pracujący zawodowo (pracodawcy, pracownicy najemni, pracujący na własny rachunek, nieodpłatnie pomagający członkowie rodzin) oraz zarejestrowani bezrobotni. Do ludności aktywnej zawodowo nie zalicza się uczniów odbywających naukę zawodu, gospodyń domowych i osób żyjących wyłącznie z kapitału. O poziomie aktywności zawodowej decydują czynniki demograficzne oraz społeczno-ekonomiczne.

¹ **Miasto satelita** – miasto położone w bliskim sąsiedztwie dużego ośrodka miejskiego, pozostające z nim w ścisłym związku i zazwyczaj pełniące podrzędną funkcję w stosunku do niego – często jest to rola miasta sypialni, czyli mającego rozwiniętą głównie funkcję mieszkaniową, w niewielkim zaś stopniu usługową w zakresie zaspokajania podstawowych potrzeb, przy zaniedbaniu wytworzenia innych istotnych funkcji miejskich.

W celu zanalizowania aktywności zawodowej ludności można posługiwać się dwoma rodzajami miar: współczynnikami aktywności zawodowej oraz wskaźnikami zatrudnienia [Holzer 1999, s. 164]. Współczynnik aktywności zawodowej jest ilorazem aktywnych zawodowo do ludności w wieku 15 lat i więcej (lub 18 lat i więcej). Wskaźnik zatrudnienia jest ilorazem ludności pracującej w wieku 15 lat i więcej (lub 18 lat i więcej) do ogólnej liczby ludności w tym wieku. Obecnie stosuje się również wskaźnik bezrobocia zwany także stopą bezrobocia, będący ilorazem bezrobotnych do aktywnych zawodowo. Współczynniki aktywności zawodowej oblicza się według płci, różnych przedziałów wieku, w odniesieniu do ludności rolniczej i nierolniczej, miejskiej i wiejskiej. Trudności w porównywaniu danych powodują różne sposoby określania osób należących do kategorii aktywnych zawodowo. W niektórych krajach zalicza się do tej grupy czasami także pracujących więźniów, osoby odbywające zasadniczą służbę wojskową, pracujących zakonników i gospodynie domowe pomagające w gospodarstwie rolnym.

Z punktu widzenia analizy rynku pracy w Polsce ludność w wieku 15 lat i więcej można podzielić – zgodnie z międzynarodowymi standardami – na trzy podstawowe kategorie: pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo. Pracujący i bezrobotni tworzą razem kategorię aktywnych zawodowo.

Bezrobocie należy do ważniejszych problemów społecznych współczesnego świata. Wysoka ranga tego problemu wynika z ekonomicznego, politycznego i społecznego znaczenia tego zjawiska. Bezrobocie wpływa bowiem nie tylko na standard i dynamikę rozwoju gospodarczego, ale także istotnie oddziałuje na nastroje społeczne i popularność rządów [Kwiatkowski 2002, s. 5-15]. Istotne jest określenie uwarunkowań rozwoju rynku pracy obszaru metropolitalnego i nakreślenie zachodzących na nim kierunków zmian.

Skala zagrożenia problemem bezrobocia na Dolnym Śląsku jest wyraźnie zróżnicowana przestrzennie. Największe bezrobocie występuje w szerokim pasie ciągnącym się od powiatu kłodzkiego, przez powiaty: dzierzoniowski, wałbrzyski ziemski i grodzki, jaworski, jeleniogórski ziemski, lubański, lwówecki, złotoryjski, aż po powiat bolesławiecki. Obejmuje też Kotlinę Kamiennogórską. Najniższe jest w aglomeracji wrocławskiej, w powiatach zagłębia miedziowego oraz w powiecie zgorzeleckim.

Takie zróżnicowanie wynika z procesów gospodarczych, które rozpoczęły się jeszcze przed 1990 r. Miały na to wpływ również zjawiska związane z dostosowaniem gospodarki do zasad rynkowych, w tym takie, jak: likwidacja całych branż przemysłu, redukcje zatrudnienia związane z restrukturyzacją i modernizacją zakładów, likwidacja kombinatów i państwowych gospodarstw rolnych. Szczególne nasilenie tych zjawisk wystąpiło stosunkowo wcześniej (od roku 1990) na obszarze Sudeckiego Okręgu Przemysłowego, obejmując przemysł włókienniczy, węgla kamiennego, w mniejszym stopniu papierniczy, elektroniczny, szklarski itp., i przebiegło bardzo szybko. Miała wtedy miejsce restrukturyzacja Dolnośląskiego Zagłębia Węglowego oraz upadły liczne na ziemiach zachodnich państwowe gospo-

darstwa rolne. W następstwie tego bezrobocie w tym rejonie w roku 1994 osiągnęło już najwyższy poziom, tj. 150 tys. osób. W roku 2000 poziom ten obniżył się do 133 tys. osób. Nie zmieniło to jednak faktu, że obecnie niemal wszystkie położone tu powiaty i gminy mają status szczególnie zagrożonych bezrobociem strukturalnym. Również udział długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobocia rejestrowanego na tym obszarze jest najwyższy. W 2004 r. w województwie dolnośląskim zarejestrowanych było ponad 278 tys. bezrobotnych, w tym 86 116 we wrocławskim obszarze metropolitalnym.

Dzięki sile przyciągania charakterystycznej dla dużych aglomeracji, we Wrocławiu łagodniej przebiegały procesy przemian gospodarczych. Po roku 1990 upadło i zlikwidowano zaledwie 8% ogółu istniejących wtedy przedsiębiorstw. Poza tym we Wrocławiu powstało stosunkowo dużo nowych miejsc pracy. Oddziałuje to pozytywnie również na sąsiednie powiaty [*Projekt strategii sektorowej...* 2001].

Względnie dobra sytuacja jest również w powiatach lubińskim, polkowickim i w Legnicy, głównie dzięki dobrej kondycji wielkiego pracodawcy, jakim jest KGHM Polska Miedź SA. Systematyczna restrukturyzacja przemysłu miedziowego nie powoduje odpływu pracowników w ramach zwolnień grupowych. Z tego powodu wskaźniki bezrobocia są tu niższe niż w innych rejonach województwa. Niestety, monokulturowy charakter obszaru bardzo uzależnia go od światowej koniunktury na miedź, co może przejściowo negatywnie rzutować na sytuację na rynku pracy całego regionu, na którym położony jest Wrocławski Obszar Metropolitalny.

Wpływ na rynek pracy miało również zjawisko pozornie odległe od gospodarki, ale bardzo istotne lokalnie, zwłaszcza na Dolnym Śląsku. W okresie zimnej wojny region ten, jak cała zachodnia Polska, został mocno nasycony infrastrukturą służącą obronności. Zlokalizowano tu znaczną liczbę jednostek wojskowych. Oprócz miejsc pracy dla wojskowych zatrudnienie znajdowała tu również pewna liczba miejscowej ludności, nie tylko w samych jednostkach, ale też w miejscowym handlu, gospodarce komunalnej, oświacie itp. Zmiany w polityce obronnej państwa po roku 1989, skutkujące m.in. innym niż dotąd rozlokowaniem tych jednostek, doprowadziły do likwidacji części z nich lub zmniejszenia ich liczby. Oznaczało to również likwidację związanych z tym miejsc pracy.

Analizując rynek pracy wrocławskiego obszaru metropolitalnego, należy przyrzeć się kształtowaniu wielkości bezrobocia rejestrowego w poszczególnych latach, co przedstawia tab. 1.

Obserwując dane zawarte w tab. 1, nie sposób nie zauważyć, iż z roku na rok systematycznie wzrastała liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych. Jest to bardzo negatywna tendencja, dotycząca w tym przypadku całego województwa. Dopiero w 2003 r. można zauważyć nieznaczny spadek tej wielkości. Jedynie w powiatach oleśnickim oławskim, strzeleńskim i średzkim wielkość ta nieznacznie zmalała w końcu 2003 r., jednakże ta pozytywna zmiana była niewielka. Najwięcej

bezrobotnych zarejestrowanych w 2003 r. w urzędach pracy województwa dolnośląskiego zanotowano we Wrocławiu, co wynika z wielkości metropolii, najmniej – w powiatach milickim, średzkim, wołowskim, strzelińskim.

Tabela 1. Bezrobotni zarejestrowani we wrocławskim obszarze metropolitalnym w latach 1998-2003 (stan w dniu 31 grudnia)

Wyszczególnienie	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Województwo	160 510	203 376	231 653	267 435	279 309	278 271
Wrocławski obszar metropolitalny, obejmujący powiaty:						
– milicki	2 044	2 755	2 978	3 413	3 398	3 567
– oleśnicki	6 209	7 650	9 040	10 644	10 706	10 121
– olawski	4 096	5 325	6 108	7 038	7 486	7 361
– strzeliński	2 835	3 530	4 139	4 998	5 076	5 093
– średzki	2 576	3 601	4 146	4 776	4 366	4 175
– trzebnicki	3 825	4 891	5 843	7 199	7 199	7 339
– wołowski	2 585	3 427	4 162	4 612	4 454	4 473
– wrocławski	2 399	3 375	4 402	5 878	6 827	6 996
– Wrocław (miasto na prawach powiatu)	10 898	15 267	21 731	28 517	35 412	36 991

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Rocznika Statystycznego Województwa Dolnośląskiego oraz Rocznika Statystycznego Województw z lat 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004.

Ze względu na rangę problemu bezrobocia konieczna jest dogłębna analiza struktury bezrobotnych pod względem wieku oraz wykształcenia (tab. 2), ponieważ te informacje pozwalają na wskazanie, jakie grupy społeczne są szczególnie zagrożone możliwością utraty zatrudnienia.

Tabela 2. Bezrobotni zarejestrowani we wrocławskim obszarze metropolitalnym według wieku i poziomu wykształcenia – stan w dniu 31 grudnia 2003 r.

Wyszczególnienie	Wiek bezrobotnych					Wykształcenie bezrobotnych				
	24 lata i mniej	25-34	35-44	45-54	55 lat i więcej	wyższe	średnie zawodowe	średnie ogólnokształcące	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe
Województwo	65 080	73 036	60 036	70 025	10 094	11 043	60 505	16 600	94 503	95 620
Wrocławski obszar metropolitalny, obejmujący powiaty:										
– milicki	1 137	875	695	765	95	80	668	278	1 437	1 104
– oleśnicki	2 570	2 829	2 222	2 195	305	256	2 103	664	4 046	3 052
– olawski	1 819	1 986	1 530	1 742	284	238	1 428	431	2 507	2 757
– strzeliński	1 370	1 295	1 042	1 232	154	110	1 089	303	2 019	1 572
– średzki	1 124	1 071	845	967	168	106	825	196	1 435	1 613
– trzebnicki	1 901	1 963	1 512	1 727	236	155	1 440	315	3 233	2 196
– wołowski	1 187	1 226	909	1 012	139	144	873	328	1 694	1 434
– wrocławski	1 686	1 800	1 345	1 831	334	183	1 266	284	2 206	3 057
– Wrocław (miasto na prawach powiatu)	6 584	9 615	7 416	11 257	2 119	3 603	8 604	2 539	8 486	13 759

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Rocznika Statystycznego Województwa Dolnośląskiego oraz Rocznika Statystycznego Województw z roku 2004 r.

W badanym przedziale czasu zanotowano wzrost liczby osób pozostających bez pracy we wszystkich grupach wiekowych. W 2003 r. zauważa się ponadto, iż odsetek liczby bezrobotnych w wieku 15-24 lat wynosił ok. 23% ogółu bezrobotnych w województwie, podobnie rzecz się ma w układzie metropolitalnym Wrocławia, co stanowi trzecią pod względem liczebności największą grupę bezrobotnych. Wśród osób w wieku 25-34 lat stosunek liczby bezrobotnych do ogółu zarejestrowanych bezrobotnych wynosi ok. 26%. Najliczniejszą grupą wiekową wśród zarejestrowanych bezrobotnych stanowią osoby w wieku 24-34 lata. Wynika to z faktu, iż na rynek pracy wkróczyły osoby z wyżu demograficznego lat 70. i 80. Drugą grupę pod względem liczby osób pozostających bez pracy stanowią osoby w wieku 45-54 lata, później – osoby poniżej 25 lat. Około 21% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych to osoby w wieku 35-44 lata. Najmniej liczną grupą osób bez pracy są osoby od 55 roku życia. Pod względem tej cechy statystycznej poszczególne powiaty i miasto na prawach powiatu niczym się nie różnią od wielkości zanotowanych w skali całego województwa. W powiatach milickim i strzelińskim liczba bezrobotnych maleje wraz z przechodzeniem do następnej grupy wiekowej. W pozostałych powiatach wrocławskiego obszaru metropolitalnego struktura ta jest zbliżona do zaobserwowanej w województwie dolnośląskim.

Najwięcej bezrobotnych ma wykształcenie gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe (ponad 34%), zasadnicze zawodowe (blisko 34%), następnie średnie zawodowe (21,94%). Niecałe 6% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych to osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym, a 3,97% ma wykształcenie wyższe.

Tabela 3. Wybrane kategorie bezrobotnych zarejestrowanych we wrocławskim obszarze metropolitalnym w 2003 r. – stan z 31 grudnia

Wyszczególnienie	Ogółem	Kobiety	Dotychczas niepracujący	Absolwenci szkół	Posiadający prawo do zasiłku
Województwo	278 271	14 3289	60 185	12 870	45 351
Wrocławski obszar metropolitalny, obejmujący powiaty:	86 116	44 659	20 276	4 064	12 448
– milicki	3 567	2 010	738	228	784
– oleśnicki	10 121	5 503	1 877	464	1 892
– olawski	7 361	3 838	1 848	255	1 322
– strzeliński	5 093	2 519	1 397	238	796
– średzki	4 175	2 178	928	259	763
– trzebnicki	7 339	3 700	1 906	322	1 499
– wołowski	4 473	2 311	823	238	789
– wrocławski	6 996	3 589	1 881	281	734
– Wrocław (miasto na prawach powiatu)	36 991	19 011	8 878	1 779	3 869

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Rocznika Statystycznego Województwa Dolnośląskiego roku 2004.

Na rynku pracy można wyróżnić wiele grup ryzyka, czyli osób szczególnie zagrożonych problemem bezrobocia.

W strukturze bezrobocia w 2003 r. dominowały następujące grupy osób: bez prawa do zasiłku, kobiety, absolwenci szkół (tab. 3). Podobna zależność występuje praktycznie na całym obszarze województwa dolnośląskiego. Jeżeli chodzi o liczbę bezrobotnych kobiet na badanym obszarze, to jedynie w powiecie milickim wskaźnik ten znacznie przewyższa średnią dla całego Dolnego Śląska. Prawo do zasiłku w powiecie wrocławskim i mieście Wrocławiu ma ok. 10% ogółu bezrobotnych, w powiatach oleśnickim, oławskim i wołowskim przysługuje zaś ono blisko 20% bezrobotnych. Wśród bezrobotnych dominującą grupę stanowią bezrobotni nie mający stażu pracy oraz ci, którzy mają staż pracy od roku do 5 lat oraz od 10 do 20 lat. Najmniejszą grupą są bezrobotni legitymujący się ponad 30-letnim stażem pracy.

3. Zakończenie

Dolny Śląski, a co za tym idzie – wrocławski obszar metropolitalny, jest jednym z regionów najbardziej zagrożonych bezrobociem. Przyczyną długotrwałości bezrobocia jest lokalne spiętrzenie niekorzystnych czynników, z których część dotyczy całego kraju, ale niektóre są specyficzne tylko dla tego regionu.

Do czynników ogólnopolskich można zaliczyć restrukturyzację i unowocześnienie gospodarki (czego skutkiem jest wzrost wydajności pracy i malejące zatrudnienie), wkroczenie na rynek pracy osób z wyżu demograficznego obejmującego urodzonych w latach 70. i 80., niedostosowanie kwalifikacji mieszkańców i oferty edukacyjnej szkolnictwa do potrzeb rynku i oczekiwań pracodawców. Natomiast czynnikami regionalnymi rzutującymi na wzrost długotrwałości bezrobocia jest likwidacja całych branż przemysłu w regionie (węglowego, włókienniczego, papierniczego) oraz likwidacja szczególnie licznych w tej części Polski kombinatów i państwowych gospodarstw rolnych.

Przedstawione czynniki sprawiają, iż poziom bezrobocia w regionie jest wyższy niż średnio w kraju. Konsekwencją tego jest wydłużenie okresu pozostawania bez pracy.

Literatura

- Gorzela G., Jałowiecki J., *Konkurencyjność regionów*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2000, nr 1, s. 18.
- Holzer J.Z., *Demografia. Wydanie V zmienione*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1999, s. 164.
- Kwiatkowski E., *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 5-15.
- Projekt strategii sektorowej rynku pracy województwa dolnośląskiego*, Zarząd Województwa Dolnośląskiego, Wrocław, wrzesień 2001.

THE PROBLEM OF UNEMPLOYMENT IN THE WROCLAW METROPOLITAN AREA – THE CHOSEN ASPECTS

Summary

The unemployment belongs to the most significant social problems of the modern world. This phenomenon is widely considered to cause many negative after-effects. The scale of threat of this problem in the Wroclaw Metropolitan Area – the region situated in the south-west macroregion in Poland – is spatially diverse. For the sake of the fact that major part of Lower Silesia region is threatened by the structural unemployment, the goal of the article is to search for the diagnosis for the chosen aspects which concern the actual situation in the labour market of the Wroclaw Metropolitan Area. The article presents reasons of the unemployment that occurred in the examined region at such a high level. Information taken into account in the analysis describes the unemployed people registered in the Work Office according to their age, education, sex and job seniority. There are factors appointed that cause problems to pile up in the Lower Silesia and the reaction of people loosing their job. The statistical data come from year books issued by Central Statistical Office between 1999 and 2004.